

การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กร และชุมชน ในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

An Analytical Study of Relation of Person Organization and Community in Promotion of Social Responsibility on Buddhist Integration

ศันสนีย์ ชุมพลบุญชร¹
Sunsanee Chumponbunchorn

บทคัดย่อ

ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดและหลักการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ (Corporate Social Responsibility = CSR) เชิงพุทธบูรณาการ ได้แก่ หลักการดำเนินงาน คือ การไม่เบียดเบียนและการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนกำไรแบบพอเหมาะ หลักการเป้าหมาย คือ การประสานประโยชน์สองฝ่ายร่วมกัน ส่วนวิธีการและกระบวนการ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจตามหลักสัมมาอาชีวะ ทำให้เกิดสุขทุกข์สัจจจากการมีทรัพย์สินอย่างถูกต้องชอบธรรม แล้วจึงวางแผนจัดสรรกำไรและทรัพยากรของธุรกิจไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมตามหลักโภควิภาค 4 และโภคอาทิยะ 5 บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สำหรับการประยุกต์ใช้แนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการในการพัฒนาบุคคลและสังคม พบว่า กรณีตัวอย่างได้นำแนวคิดมาประยุกต์ใช้เกิดการพัฒนาบุคคลและสังคม ส่วนการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กร และชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า ความสัมพันธ์ทั้งแนวตั้งขององค์กรธุรกิจและชุมชน และความสัมพันธ์แนวนอนระหว่างองค์กรกับชุมชน ของกรณีตัวอย่างสามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมได้ เมื่อนำหลักธรรมมาเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ดังกล่าวจะได้รับความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามกรอบแนวคิดการครองตน ครองคน ครองงาน เมื่อบุคคล องค์กรและชุมชนได้ครองตน ครองคนและครองงานแล้วจะเกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น (ประโยชน์สองฝ่ายร่วมกัน) อันเป็นเป้าหมายของ CSR ได้แก่ เศรษฐกิจมั่นคง สังคมสงบสุข และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติยั่งยืน

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ ผู้อำนวยการโรงเรียนเศรษฐเสถียรในพระราชูปถัมภ์

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์, ความรับผิดชอบต่อสังคม, พุทธบูรณาการ

Abstract

The concept and principle of Corporate Social Responsibility (CSR) on Buddhist integration were the followings : the operation principle which included nonviolence and development in quality of life based on optimum profit. The aim principle was coordination in mutual benefits. The method and process was business operation according to Samma-dijiva which produced happiness to house-holders from righteous profit acquisition. Then the profit and business' resources were planned, allocated and spent by Bhogavibhāga 4 and Bhoga-ādiya 5 for social benefits. These all bring mutual benefits. Regarding applying the concept of CSR on Buddhist integration to develop person and society, it was found that respondents applied the concept to develop person and society. The analytical study of participation of person organization and community in social responsibility on Buddhist integration found that vertical participation; participation of business and community and horizontal participation ; participation between business and community from respondents led to

promote social responsibility. While connecting Buddhist principles to these participations it gave rise to the participation according to the concept of self-management, personnel-management and job-management. When person, organization and community apply self-management, personnel-management and job-management, they received benefit both oneself and others (mutual benefits) as per the aims of the CSR included economic security, peaceful society and sustainable environment.

Keywords : Participation, Social Responsibility, Buddhist Integration

บทนำ

องค์กรธุรกิจเป็นหน่วยย่อยหนึ่งที่ประกอบขึ้นเป็นสังคม ธุรกิจคือองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการผลิต การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแสวงหากำไรจากการประกอบธุรกิจนั้นๆ (สมคิด บางโม, 2539 : 13) การได้รับกำไรจึงถือเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จหนึ่งขององค์กรธุรกิจ เพราะได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินธุรกิจและเป็นการสร้างความพอใจให้กับผู้ประกอบการธุรกิจ แต่จากการที่ผู้ประกอบการธุรกิจแต่ละคนมีระดับจริยธรรมทางธุรกิจไม่เท่ากัน สาเหตุส่วนหนึ่งอาจมาจากการมีแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินธุรกิจที่แตกต่างกัน ผู้ประกอบการบางส่วนมุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตน

เป็นหลัก (Self-Interest) โดยปราศจากการคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ซึ่งการดำเนินงานที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จากปัญหาดังกล่าวจึงได้เกิดแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ (Corporate Social Responsibility หรือ CSR) ขึ้น โดยที่แนวคิด CSR มีมานานกว่า 200 ปีแล้ว ซึ่งได้รับการพัฒนาเรื่อยมา และถูกนำมาปฏิบัติกันมากขึ้นในปัจจุบันทั้งในระดับประเทศและทั่วโลก

ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเป็นการดำเนินกิจกรรมภายในและภายนอกองค์กร ที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมทั้งในองค์กรและสังคมโดยรวม ด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรหรือทรัพยากรจากภายนอกองค์กร ในอันที่จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข (สถาบันไทยพัฒนา, 2556) โดยมีหลักอยู่ที่ความพอประมาณที่ธุรกิจต้องไม่เบียดเบียนตนเองและสังคม (คณะทำงานส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของบริษัทจดทะเบียน, 2551: 7-8) ดังนั้นความรับผิดชอบต่อสังคมจึงสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อองค์กรธุรกิจ เพราะธุรกิจและสังคมต่างต้องพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน ทั้งนี้ CSR จะช่วยประสานผลประโยชน์ของธุรกิจและสังคมร่วมกัน เกิดดุลยภาพในระบบการดำรงอยู่ของสังคม

พระพุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ของการดำรงอยู่ในสังคมเช่นเดียวกัน กล่าวคือ สรรพสิ่งเป็นเครือข่ายแห่งชีวิต ต่างโยงใยอิงอาศัยกัน (อิทัปปัจจยตา) ทุกส่วนย่อยล้วนส่งผลกระทบต่อกัน สิ่งที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งก็จะมีผลกระทบ

ต่อส่วนอื่นด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2537 : 109) นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550 : 75) โดยถือส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่เน้นเฉพาะประโยชน์ส่วนตนเพียงฝ่ายเดียว และมีหลักการดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม คือ หลักสัมมาอาชีวะ หรือการเลี้ยงชีพชอบ (วิ.ม. (ไทย) เล่ม 4 : 20-21) ซึ่งเป็นหนึ่งในมรรคมีองค์แปดที่เป็นข้อปฏิบัติกลางๆ พอดีอันจะนำไปสู่จุดหมายแห่งชีวิตที่ติงามและดำเนินอยู่บนทางสายกลาง บนหลักของความพอดีที่ได้คุณภาพชีวิตรวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม (พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตฺโต), 2545 : 35, 40) ดังนั้นธุรกิจควรดำเนินงานอยู่บนหลักของความพอดีและไม่เบียดเบียนตนเองรวมทั้งผู้อื่น เพื่อการพัฒนาและเติบโตไปพร้อมกัน กล่าวได้ว่า แนวคิด CSR มีปรากฏในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิด CSR ตามหลักสากลและพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้ การนำแนวคิด CSR ทั้งสองมาบูรณาการเพื่อให้ได้แนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการก็ย่อมเป็นไปได้ ประกอบกับประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ การดำเนินธุรกิจรวมถึงการทำกิจกรรม CSR ต่างๆ จึงน่าจะมีพื้นฐานบนหลักพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัย เช่น ปาริณา ประยุกต์วงศ์ และ แมท โอเซ็น (2555) กล่าวว่า หลักคำสอนของพุทธศาสนามีความสำคัญและเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ธุรกิจในประเทศไทยมีความเข้าใจเรื่องการค้าเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ดีที่สุด และ จตุพร ร่วมใจ (2544) กล่าวว่า

พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตของนักธุรกิจ ซึ่งส่งผลต่อการมีจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจด้วย อีกทั้งองค์กรธุรกิจในประเทศไทยปัจจุบันได้หันมาทำกิจกรรม CSR ในรูปแบบของการรวมกลุ่มและร่วมมือกันอาสาเพื่อพัฒนาชุมชนกันมากขึ้น เพื่อให้เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ เข้มแข็งเกิดการพัฒนอย่างยั่งยืนและเติบโตไปพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กร และชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการ พร้อมทั้งนำเสนอการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวโดยกรณีตัวอย่างเพื่อให้เห็นว่าสามารถนำไปใช้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดผลการพัฒนาในด้านต่างๆ รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล องค์กร และชุมชนเพื่อให้ได้แนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการในการพัฒนาบุคคลและสังคม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กร และชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และภาคสนาม (Field Study) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึก ดังนี้

1. ขั้นตอนกำหนดกรอบในการวิจัย

กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้มาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย และการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้กรอบแนวคิดนี้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาภาพรวม และกำหนดกรอบเนื้อหาให้อยู่ประเด็นเกี่ยวกับ CSR ตามหลักสากลและตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดแนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการ รวมทั้งกำหนดกรอบพื้นที่และกลุ่มตัวอย่างจากกรณีตัวอย่างที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาถึงการประยุกต์ใช้แนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการดังกล่าวและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กร และชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม

2. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

2.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบแนวคิด CSR ตามหลักสากลและตามหลักพระพุทธศาสนา แล้วนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นแนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการทั้งหลักการ วิธีการและกระบวนการ ซึ่งได้จาก 2 แหล่งคือ (1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 และอรรถกถา ฉบับมหาวิทยาลัย 2539 และ (2) ข้อมูลทุติภูมิ ได้แก่ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 รวบรวมข้อมูลจากภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ได้แก่ องค์กรธุรกิจ 4 คน, ชุมชน 10 คน และภาคส่วนอื่น 6 รูป/คน รวม 20 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) 3 ชุดเพื่อให้เหมาะสมในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และกล้องถ่ายรูป

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 จัดเรียบเรียงข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและภาคสนาม แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นเนื้อหาที่กำหนดไว้

3.2 วิเคราะห์และตีความข้อมูลต่างๆ ทั้งหมด เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

(1) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 :

วิเคราะห์จากแนวคิด CSR ตามหลักสากลและตามหลักพระพุทธศาสนา แล้วนำมาบูรณาการเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้แนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการ

(2) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 :

วิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากภาคสนามนำมาเทียบเคียงกับแนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการ เพื่อให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมจากกรณีตัวอย่าง และเพื่อให้ทราบผลการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและสังคม

(3) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 :

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อ (1) และ (2) ถึงความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กรและชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมจากกรณีตัวอย่าง เพื่อให้ได้ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กรและชุมชน

ในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

3.3 สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์มีดังนี้

1. แนวคิดและหลักการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า แนวคิด CSR ตามหลักสากลมีมานานกว่า 200 ปี เนื่องจากมีองค์กรธุรกิจบางแห่งได้ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม ซึ่งผู้ดำเนินธุรกิจที่ส่งผลเสียต่อสังคมอาจดำเนินงานบนแนวคิดที่เป็นพื้นฐาน ได้แก่ แนวคิดปัจเจกนิยม แนวคิดพิชิตธรรมชาติ และแนวคิดการทำกำไรคือความรับผิดชอบต่อหนึ่งเดียวของธุรกิจ แนวคิดเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อประชาชนได้รับผลกระทบดังกล่าวจึงเกิดการเรียกร้องให้ธุรกิจดำเนินงานด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ซึ่งได้พัฒนาวิธีการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อเรื่อยมาจนเกิดเป็นแนวคิด CSR ในปัจจุบัน ทั้งนี้การทำ CSR ขององค์กรธุรกิจสามารถกระทำได้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งรวมไปถึงกิจกรรมการอาสาช่วยเหลือชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของพนักงานที่ต้องการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนให้อย่างยั่งยืน เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และเติบโตไปพร้อมๆ กัน อีกทั้งยังเป็นการประสานประโยชน์สองฝ่ายร่วมกันระหว่าง

องค์กรธุรกิจและชุมชนซึ่งเกิดเป็นคุณค่าร่วม ส่วนแนวคิด CSR ตามหลักพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล และได้รับการพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่ปรากฏเป็นแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในปัจจุบัน ซึ่งมีแนวโน้มนำมาปฏิบัติในวงการธุรกิจกันมากขึ้น ทั้งนี้หลักธรรมที่ส่งเสริม CSR ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 และกัลยาณมิตร เป็นต้น

เมื่อนำแนวคิด CSR ตามหลักสากลและหลักพระพุทธศาสนามาบูรณาการกัน จะได้หลักการวิธีการและกระบวนการ CSR เชิงพุทธบูรณาการ กล่าวคือ หลักการดำเนินงานเชิงพุทธบูรณาการ คือ การไม่เบียดเบียนและการเกิดการพัฒนาคคุณภาพชีวิตบนกำไรแบบพอเหมาะ หลักการเป้าหมายเชิงพุทธบูรณาการ คือ การประสานประโยชน์ทั้งตนเอง (ประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์เบื้องหน้า) และประโยชน์ผู้อื่น เกิดการประสานประโยชน์สองฝ่ายร่วมกันที่สร้างความสมดุลในระบบการดำรงอยู่ทั้งในมนุษย์ (กายและจิตใจ) เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนวิธีการและกระบวนการของ CSR เชิงพุทธบูรณาการ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจเพื่อแสวงหากำไรด้วยความถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม ซึ่งเป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ นำมาซึ่งความสุขทุกข์อันเกิดจากการมีทรัพย์อย่างถูกต้องชอบธรรม เมื่อได้กำไรแล้วยอมทำการวางแผนและจัดสรรกำไรและทรัพยากรของธุรกิจไปเพื่อประโยชน์สังคมตามหลักโภควิภาค 4 และใช้จ่ายไปยังแนวทางต่างๆ ตามหลักโภคอาทิยะ 5 ซึ่งจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายคือการประสานประโยชน์ร่วมกันทุกภาคส่วน เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยดีและมีสุข

2. การประยุกต์ใช้แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการในการพัฒนาบุคคลและสังคมจากกรณีตัวอย่าง พบว่า ได้นำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการมาประยุกต์ใช้ทั้งในด้านหลักการ วิธีการและกระบวนการ นอกจากนี้การทำ CSR ขององค์กรธุรกิจที่มีต่อชุมชนทำให้เกิดการพัฒนาบุคคล และการพัฒนาสังคม เกิดการประสานประโยชน์ทั้งองค์กรและชุมชน บรรลุเป้าหมายของการทำ CSR

3. ความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กร และชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า ความสัมพันธ์ทั้งแนวตั้ง (ความสัมพันธ์ขององค์กรธุรกิจและชุมชน) และแนวนอน (ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับชุมชน) ของกรณีตัวอย่างสามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมได้ โดยเริ่มจากระเบียบวินัย กฎกติกาและข้อกำหนดต่างๆ ขององค์กรและชุมชนที่กำหนดไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสำหรับคนในองค์กรและชุมชน เมื่อบุคคลในองค์กรและชุมชนสามารถดำรงตนเองอยู่ในระเบียบวินัยได้ดีแล้วซึ่งแสดงถึงการมีความรับผิดชอบต่อ เมื่อบุคคลเหล่านั้นมารวมกันเป็นหมู่คณะ จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดความรักความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อร่วมกัน และเมื่อหมู่คณะมีความรับผิดชอบต่อแล้วย่อมส่งผลให้องค์กรและชุมชนประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ องค์กรมั่นคงและเจริญก้าวหน้า ชุมชนเข้มแข็งยั่งยืน ส่วนความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กรและชุมชนในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงพุทธบูรณาการเป็นไปตามกรอบแนวคิดการครองตน ครองคน และครองงาน โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

เข้าไปเป็นปัจจัยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ กล่าวคือ การครองตนมีหลักศีล 5, การเว้นอบายมุข, โภควิภาค 4 และสุขคฤหัสถ์ การครองคนมีหลักพรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4, สาราณียธรรม 6, อปริหานิยธรรม 7 และประชาธิปไตย ส่วนการครองงานมีหลักอิทธิบาท 4, สัมมาอาชีวะ และสันโดษ เมื่อองค์กรและชุมชนได้ครองตน ครองคนและครองงานแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์แก่ตนเอง (ประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์เบื้องหน้า) และผู้อื่น หรือเกิดการประสานประโยชน์ทั้งสองฝ่ายร่วมกันอันเป็นเป้าหมายของการทำ CSR ได้แก่ เศรษฐกิจมั่นคง สังคมสงบสุข และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติยั่งยืน ดังนี้

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา อภิปรายผลเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้ CSR นับเป็นเครื่องมือหรือกลไกประเภทหนึ่งที่ให้องค์กรธุรกิจได้ทำ “ความดี” นอกเหนือจาก “ความเก่ง” ที่เกิดจากการพัฒนาองค์กรตามหลักวิทยาการและศาสตร์สมัยใหม่ ก่อให้เกิดการประสานประโยชน์ร่วมกันในสังคม ระดับขั้นของ CSR มี 4 ระดับ เริ่มตั้งแต่ความรับผิดชอบต่อทางเศรษฐกิจ ด้านกฎหมาย ทางจริยธรรม สูงขึ้นไปจนถึงความรับผิดชอบต่อการเสียสละ ซึ่งองค์กรธุรกิจที่ดำเนินงานด้วยความรับผิดชอบต่อขั้นพื้นฐานอย่างน้อยที่สุดเป็นไปตามขั้นความรับผิดชอบต่อทางเศรษฐกิจและด้านกฎหมายล้วนถือได้ว่าเป็นองค์กรธุรกิจที่ดีของสังคม กล่าวคือ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน แต่หากองค์กรธุรกิจที่สามารถแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมได้สูงกว่า นั่นคือ ถึงระดับขั้นจริยธรรมและการ

เสียสละ ย่อมมีส่วนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมที่ยั่งยืนได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์กรธุรกิจจะปฏิบัติ CSR ในระดับขั้นต่างๆ ตามความเหมาะสมขององค์กรนั้นๆ โดยในการศึกษาคั้งนี้มุ่งศึกษาในทัศนะทางพระพุทธศาสนา เจาะจงเฉพาะ “กิจกรรมการอาสาช่วยเหลือชุมชน” ขององค์กรธุรกิจที่มีต่อชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไปพร้อมกัน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว นับเป็นเพียงกิจกรรมประเภทหนึ่งของการทำ CSR และเป็นการทำ CSR ของฝ่ายหรือหน่วยงานหนึ่งในองค์กรธุรกิจ มิใช่เป็นการศึกษาการดำเนินงานของทั้งองค์กร อีกทั้งศึกษาถึงผลการพัฒนาของชุมชนที่ได้รับอันเกิดจากการทำกิจกรรม CSR ดังกล่าว โดยผลการพัฒนาของกรณีตัวอย่างจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการแปลงความคิดที่ดี (เช่น นโยบาย แผนงานที่มี CSR เป็นต้น) ขององค์กรธุรกิจสู่การปฏิบัติที่ดีปฏิบัติชอบ จนเกิดประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิด CSR เชิงพุทธบูรณาการไปใช้ได้ดียิ่งขึ้น ถือเป็น การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจทั้งทางกาย วาจาและใจ สอดคล้องกับ พระไพศาล วิสาโล (2552) ที่กล่าวว่า การรวมกลุ่มเพื่อมุ่งทำประโยชน์ร่วมกัน หรือการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น ชมรม องค์กร สมาคม เป็นต้น เพื่อร่วมมือกันทำประโยชน์ จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่บุคคลและสังคมโดยรวมได้ ทั้งในฐานะที่เป็นปัจจัยปลูกฝังคุณธรรมภายในตัวบุคคลและเป็นกลไกรองรับคุณธรรมเหล่านั้นให้ปรากฏเป็นรูปธรรมสู่สังคม นั่นคือ คุณธรรมที่ดีภายในจิตใจ คือ การคิดคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกัน และไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จะได้รับการพัฒนาและแสดงออก

เป็นจริยธรรม คือ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยผ่านกิจกรรม CSR

การศึกษาในมุมมองพระพุทธศาสนาและหลักสากลมีความสอดคล้องกันในด้านประโยชน์ระดับโลกยะ ซึ่งเหมาะสมกับคฤหัสถ์ (ผู้ครองเรือน) ที่ปรารถนาประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ องค์กรธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมย่อมบรรลุประโยชน์ดังกล่าวคือมีกำไรแบบพอเหมาะกับความถูกต้องชอบธรรม ทำให้องค์กรธุรกิจมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามีได้ให้หยุดหรือสิ้นสุดที่ประโยชน์ปัจจุบันเท่านั้น แต่ให้ก้าวไปสู่ประโยชน์ระดับที่สูงกว่า โดยการใช้ทรัพย์ให้เป็นวิธีการหรือเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ดียิ่งขึ้น นั่นคือ ประโยชน์ด้านนามธรรมหรือจิตใจ สอดคล้องกับงานของ ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย (2550) ที่สรุปได้ว่า ธุรกิจแบบทางสายกลางมีลักษณะของความสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจ คือ มุ่งสร้างรายได้เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายไปพร้อมๆ กับการพัฒนาจิตใจ เช่น การแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งเป็นสวัสดิการที่ดีแก่พนักงาน และส่วนหนึ่งเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการดำเนินกิจกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ตามที่ศณะนี้เงินเป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเมื่อเงินไม่ใช่จุดหมายสูงสุด กำไรในลักษณะแบบทางสายกลางจึงเป็นกำไรแบบพอเหมาะ (Optimum Profit) ไม่ใช่กำไรสูงสุด (Maximum Profit) นอกจากนี้ธุรกิจแบบทางสายกลางยังให้ความสำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกส่วน คำนึงถึงผลประโยชน์ของทุกกลุ่มอย่างยุติธรรมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

(อุภยัตถะ) ที่เรียกว่า การเอาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นศูนย์กลาง (Stakeholder Orientation) ไม่เอาใจเอาเปรียบจากบทบาทที่เหนือกว่า โดยการสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้นในระบบของคร่อม นั่นคือ องค์กรธุรกิจที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจดีแล้วจึงควรนำกำไรและทรัพยากรขององค์กรไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เพื่อให้บรรลุประโยชน์เบื้องต้นและประโยชน์ยิ่งยวดต่อไป อันเป็นวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เจริญทั้งกาย จิตใจ และปัญญายิ่งขึ้นสำหรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่างองค์กรธุรกิจที่ทำกิจกรรม CSR ด้านอาสาช่วยเหลือชุมชนซึ่งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจิตอาสา นอกจากจะบรรลุประโยชน์ปัจจุบันด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในฐานะเป็นพลเมืองบริษัทที่ดีแล้ว ยังบรรลุประโยชน์เบื้องต้น คือ เกิดคุณค่าทางจิตใจที่เป็นความสุข ความภาคภูมิใจ อันเป็นความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยวัตถุภายนอก (นิรามิสสุข) ที่เกิดจากการให้ การเสียสละ แบ่งปัน เกื้อกูล การลงมือปฏิบัติการทำงานที่พัฒนาสร้างสรรค์ การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ และการมีชีวิตอยู่ในสังคมที่ดี สอดคล้องกับ ประยูร สุยะใจ (2556) ที่กล่าวว่า จิตอาสาเป็นจิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ เป็นจิตที่เป็นสุขเพื่อได้ทำความดี อยากรช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็มไปด้วยพลังแห่งความดี เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ และ วรรณภา ประยูรต์วงศ์ และคณะ (2551) ที่กล่าวถึงผลการพัฒนาด้านจิตใจในแง่การสร้างแรง

จูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ของพนักงาน ที่ทำกิจกรรม CSR ซึ่งสำคัญในการนำศักยภาพที่ ดึงงามของพนักงานเพื่อมาพัฒนาสร้างสรรค์องค์กร ของตน จะเห็นได้ว่า การใช้ทรัพยากรขององค์กรธุรกิจ ส่วนหนึ่งโดยผ่านกิจกรรม CSR นับเป็นวิธีการที่ ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งองค์กร ตนเอง ผู้อื่น และ สังคมควบคู่กันไป

อย่างไรก็ตามในส่วนของผลการพัฒนา ด้านปัญญาที่ได้จากการศึกษาพบว่าเป็นการเพิ่ม ความรู้ในด้านต่างๆ ของบุคคลมากขึ้น ซึ่งเป็นความ รู้ระดับโลกียะ คือ เป็นความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ โดยการศึกษาและการกระทำ เป็นความรู้ที่นำไป ใช้ดำเนินกิจการงานหรือในชีวิตประจำวันให้อยู่ดีมี สุข พระพุทธศาสนามีได้ให้หยุดหรือสิ้นสุดที่ปัญญา ระดับโลกียะ แต่ให้พัฒนาปัญญาของตนเองให้สูง ขึ้นจนถึงปัญญาระดับโลกุตระเพื่อนำพาชีวิตให้พ้น ทุกข์ แม้ว่าการทำ CSR ของกรณีตัวอย่างจะเกิดผล การพัฒนาปัญญาระดับโลกียะเป็นหลัก แต่ก็มีส่วน พัฒนาปัญญาให้บุคคลเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับโลกและ ชีวิตตามความเป็นจริง หรือ เสริมสร้างความคิดแบบ องค์กรรวมโดยผ่านกิจกรรม CSR ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ ช่วยฝึกอบรมพัฒนาปัญญา เสริมสร้างความรู้ความ คิด ให้อุจจกคิดพิจารณา แก้ปัญหาและจัดการต่างๆ ด้วยปัญญาที่มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยและสัมพันธ์กัน เป็นไปตาม เหตุปัจจัย มิใช่ดำรงอยู่โดยลำพังด้วยตัวเอง และ สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ด้วยสันติธรรม จนเกิดเป็นคุณค่าร่วม (คุณค่าที่มีต่อเจ้าของ พนักงาน สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน) สอดคล้องกับ วรรณภา และ ปาโรณา ประยุกต์วงศ์

(2554) ที่กล่าวว่า การสร้างคุณค่าร่วมให้สำเร็จควร อยู่บนพื้นฐานของระบบคิดแบบองค์กรรวมและไม่แยก ส่วน ที่มองสรรพสิ่งในโลกล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน อย่างเป็นพลวัตรปัจจัย ตามหลักการอิติปัจจยตา นั่นคือ การทำกิจกรรม CSR บนการมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วนอย่างร่วมแรงร่วมใจกัน ทำให้บุคคลเกิด ความเข้าใจและเห็นถึงสภาพความเป็นจริงของธุรกิจ ว่าไม่อาจตั้งอยู่ได้เพียงลำพัง แต่มีความสัมพันธ์เชื่อม โยงไปยังสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หากธุรกิจ มีส่วนทำลายสังคมและสิ่งแวดล้อมแล้ว ธุรกิจย่อม ตั้งอยู่ไม่ได้ในภาวะสังคมที่ล้มเหลว แต่หากธุรกิจ มีส่วนสร้างประโยชน์แก่สังคมและสิ่งแวดล้อมแล้ว องค์กร สังคมและสิ่งแวดล้อมก็ย่อมได้รับประโยชน์ ร่วมกัน เพราะต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งสิ้น เมื่อ บุคคลได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาปัญญาโดยผ่าน กิจกรรม CSR ไปอย่างต่อเนื่องเช่นนี้ ย่อมเป็นปัจจัย หนึ่งเพื่อพัฒนาสู่ปัญญาระดับที่สูงขึ้นได้

การปฏิบัติงานอาสาช่วยเหลือชุมชนของ องค์กรธุรกิจที่มีต่อชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ แสดงออกถึงการทำความดีที่มีต่อสังคม แต่การ ทำความดี (CSR) จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จึงจะเกิดการ พัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดประโยชน์ร่วมกัน หากบุคคล ได้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจะเป็นกลไก ที่จะช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสังคม (จิตอาสา) อย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งความสัมพันธ์ของบุคคล องค์กรและชุมชนเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรม CSR (อาสาช่วยเหลือชุมชน) ของกรณีตัวอย่างใน ทุกระดับล้วนมีส่วนในการเสริมสร้างจิตสำนึกหรือ ความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นได้ สอดคล้องกับ

พระไพศาล วิสาโล (2552) ที่กล่าวว่า การส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมในระดับปฏิบัติการ ได้แก่ การส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มสังคมเพื่อทำประโยชน์ร่วมกัน เป็นการขยายความสัมพันธ์แนวราบในหมู่ประชาชนให้กว้างขึ้น เพราะการรวมกลุ่มจะช่วยให้ความไว้วางใจและความร่วมมือกันเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อร่วมมือกันเป็นนิตยภัทกลายเป็นวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานภายในกลุ่ม ทำให้เกิดความมั่นใจและพร้อมลงทุนลงแรงหรือเสียสละมากขึ้น ความผูกพันที่เพิ่มขึ้นทำให้จิตสำนึกของแต่ละคนขยายกว้างขึ้น แต่เดิมที่เคยร่วมมือกันเพราะผลประโยชน์ส่วนตนก็กลายมาเป็นความร่วมมือเพื่อประโยชน์ร่วมกันและขยายไปสู่การร่วมมือเพื่อสาธารณประโยชน์ เกิดความรู้สึกว่าส่วนตนและส่วนรวมนั้นแยกจากกันไม่ออก นั่นคือ ยิ่งปฏิบัติงานอาสาสมัครเท่าใดก็ยิ่งเป็นการฝึกฝนขัดเกลาจิตใจให้มีความเป็นจิตอาสามากขึ้นเท่านั้น และจะเป็นจิตอาสา (ทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน) ได้อย่างสมบูรณ์ อันจะทำให้การทำหน้าที่ที่อยู่บนเจตนาที่ดี (มีจิตอาสา) เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรกำหนดนโยบายหรือมาตรการต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ภาคธุรกิจดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น เช่น ส่งเสริมธุรกิจหรือการลงทุนที่มีนวัตกรรมเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยอยู่ในรูปของการลดหย่อนค่าใช้จ่ายบางอย่างได้ เช่น ภาษี ค่าธรรมเนียม ดอกเบี้ย เป็นต้น ตลอดจนสนับสนุนและเสริมสร้าง “เครือข่ายธุรกิจ

ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม” ให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในสังคม พร้อมทั้งประกาศเกียรติคุณองค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติที่ดีต่อไปผ่านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงได้ง่ายและทั่วถึง

2) ควรส่งเสริมการจัดทำคู่มืองานอาสาช่วยเหลือชุมชนขององค์กรธุรกิจที่อาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชน โดยยกกรณีตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละองค์กรต่อไป

3) ควรส่งเสริมการสร้างกลุ่มจิตอาสาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมให้เกิดขึ้นแพร่หลายในหน่วยงานต่างๆ เช่น ในโรงเรียน องค์กรธุรกิจ หน่วยงานราชการ ชุมชน เป็นต้น และเปิดโอกาสให้กลุ่มจิตอาสาจากหน่วยงานต่างๆ ได้มารวมมือกันทำกิจกรรมงานอาสา เพื่อให้เกิดพลังแห่งเครือข่ายจิตอาสาที่เข้มแข็งและเกิดประโยชน์แก่สังคมได้มากกว่าการทำกิจกรรมแบบต่างคน ต่างทำ อีกทั้งพลังที่เข้มแข็งของเครือข่ายจิตอาสาจะทำให้ประชาชนได้รับรู้กว้างขวางขึ้นซึ่งจะช่วยปลูกจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดแก่บุคคลได้

4) ควรส่งเสริมให้สถาบันพระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม CSR ขององค์กรธุรกิจที่มีต่อชุมชน โดยผ่านความสัมพันธ์ในรูปของ “บวรชน” คือ บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจ สถาบันพระสงฆ์ และชุมชน เพื่อผนึกกำลังในการปลูกฝังและเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีงามร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับคนในชุมชน นำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

2. ข้อเสนอแนะต่อภาคธุรกิจและประชาชน

การดำเนินธุรกิจที่มุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่นจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็น แม้ว่าจะได้กำไรแบบพอเหมาะ แต่เกิดประโยชน์สองฝ่ายร่วมกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเติบโตไปพร้อมๆ กัน อีกทั้งยังนำมาซึ่งความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้แสวงหาและใช้จ่ายทรัพย์ไปอย่างถูกต้องและชอบธรรม เป็นการยกระดับคุณภาพจิตใจและปัญญาให้เจริญและดีงามยิ่งขึ้น ซึ่งสร้างคุณค่าที่ยิ่งใหญ่กว่าประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้ง

ต่อไป

1) ควรศึกษาแนวคิดการทำ CSR ขององค์กรธุรกิจ (กรณีตัวอย่าง) ที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ลูกค้า พนักงาน เป็นต้น และผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยศึกษาการดำเนินงานที่บูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดแนวทางและเป็นต้นแบบที่ดีแก่การดำเนินธุรกิจต่อไป

2) ควรศึกษาการทำ CSR ในรูปแบบกิจกรรมอื่นๆ ตามแนวคิดของ ฟิลิป คอทเลอร์ และแนนซี ลี (นอกเหนือจากงานอาสาช่วยเหลือชุมชน) และผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแนวทางเลือกในการทำ CSR ตามความเหมาะสมในแต่ละองค์กรธุรกิจ ทั้งนี้อาจศึกษาจากกรณีตัวอย่างที่เป็นองค์กรธุรกิจเพื่อให้เข้าใจและเห็นเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณะทำงานส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของบริษัทจดทะเบียน. (2551). **เข็มทิศธุรกิจเพื่อสังคม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ไอคอนพริ้นติ้ง.
- จตุพร ร่วมใจ. (2544). **การศึกษาศาสนาภาพและการประยุกต์หลักพุทธธรรมของนักธุรกิจ : ศึกษารณีนักธุรกิจไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประยูร สุขะใจ. (2556). **พฤติกรรมจิตอาสาของพุทธศาสนิกชนบัณฑิต. ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี 2556**. รวบรวมโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา : รพีปกรณ์.
- ปารีณา ประยุกต์วงศ์ และ แมท โอเซ็น. (2555). **รายงานวิจัย เรื่อง การพัฒนา CSR ในประเทศไทยและบทบาทอาสาสมัคร**. ค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2555, จาก http://www.ngobiz.org/picture/File/Report%20on%20CSRDevelopment%20%20in%20Thailand%20_Translation%20Version_.pdf
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). **คนไทยกับป่า**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมื่อดทราย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2550). **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- วรรณ ประยุกต์วงศ์ และคณะ. (2551). **คู่มือการพัฒนาจิตอาสาพนักงานในองค์กรธุรกิจสู่ความสุขในวิถีการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท เอเชีย แปซิฟิก ออฟเซ็ท จำกัด.
- วรรณ และปารีณา ประยุกต์วงศ์. (2554). **เป้าหมายของกำไร : คุณค่าแห่งความร่วมมือ**. ม.ป.ท. ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. (2550). **จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันไทยพัฒน์. (2555). **ซีเอสอาร์คืออะไร**. ค้นเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2555, จาก [http:// thaicsr.blogspot.com/2006/03/blog-post_20.html](http://thaicsr.blogspot.com/2006/03/blog-post_20.html)
- สมคิด บางโม. (2539). **ธุรกิจทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์.